

тичного руху другої половини XIX ст. висвітлити маловідомі сторінки життя та діяльності громадівців. Наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **А. І. Шаповал** у повідомленні «Документальна спадщина як складова біографічного дослідження (за матеріалами особового фонду академіка О. П. Маркевича)» проаналізував особовий фонд видатного українського вченого-зоолога. Зав. відділу Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства **А. А. Майстренко** і зав. сектору цього ж Інституту **Р. В. Романовський** у повідомленні «Перелік всесвітньо відомих осіб, інформація про яких може міститися в унікальних документах Національного архівного фонду: проблеми та перспективи» розповіли про проблеми та перспективи створення такого «Переліку», про визначення терміна «всесвітньо відома особа», критеріїв відбору всесвітньо відомих осіб та використання «Переліку» архівними установами, Державною архівною службою України при виявленні документів, котрі можуть бути визнані унікальними.

Результатом зацікавленого обговорення стану та перспектив розвитку ресурсів біографічної інформації, завдань сучасної української біографіки у контексті інформаційних потреб суспільства стало визначення проблем, розв'язання яких вимагає творчої співпраці науковців, бібліотечних працівників і упорядників інформаційних ресурсів, вироблення спеціалістами на основі консенсусу єдиних науково-методологічних засад дослідницької та інформаційної роботи.

Надія Любовець,

старш. наук. співробітник НБУВ,

канд. іст. наук

Володимир Попик,

директор Інституту біографічних досліджень НБУВ,

канд. іст. наук

Рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу

Засідання секції «Рукописна, книжкова та архівна спадщина України: проблеми створення цифрового інформаційного ресурсу» відбулося 10 жовтня 2012 р. Заявку на участь у роботі секції подали понад 40 фахівців у галузі книгознавства, архівознавства, джерелознавства, документознавства, мистецтвознавства, інформаційних технологій та соціальних комунікацій (серед них 2 доктори і 12 кандидатів наук). Всього було заслухано 26 доповідей, присвячених дослідженню рукописних, книжкових та архівних фондів, проблемам створення відповідних електронних ресурсів.

На засіданні секції виступили провідні фахівці та спеціалісти з Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, Національної наукової медичної бібліотеки України, Інституту археології НАН України, а також співробітники спеціалізованих підрозділів НБУВ.

Переважна частина доповідей була присвячена актуальним проблемам введення в науковий обіг рукописних, книжкових фондів шляхом створення електронних баз даних та інших цифрових ресурсів, аналізу тих переваг у використанні документної спадщини, що надають електронні технології.

Вступним словом секційне засідання відкрила зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук, професор **Г. І. Ковальчук**. Вона ж презентувала інформаційні ресурси відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ на сайті Бібліотеки.

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **О. М. Гальченко** у доповіді «Питання уніфікації описань сюжетних зображень для бази даних «Оправи кирилических рукописів» розглянула сучасний стан та перспективи вивчення в Україні сюжетних середників на шкіряних оправах другої половини XVI–XVIII ст. Доповідачка висвітлила дедалі зростаючу роль сучасних комп'ютерних технологій при вивченні

історії українських оправ, охарактеризувала БД на оправи кирилических рукописних книг в Інституті рукопису НБУВ. Особливу увагу було приділено опису сюжетних оздоблень оправ та проблемам, з якими стикнулися співробітники Інституту рукопису НБУВ при заповненні полів БД.

«Актуальні питання створення філігранознавчих інформаційних ресурсів» – таку назву мав виступ старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **О. А. Іванової**. Дослідниця зупинилася на деяких аспектах філігранознавчого аналізу, здійсненого під час дослідження кирилических рукописів XVI ст. з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, проаналізувала основні характеристики кодикологічного опису рукописних книг для подальшої публікації у мережі Інтернет.

Зав. відділу НБУВ **О. А. Вакульчук** і зав. сектору НБУВ **О. С. Залізничок** розкрили склад та зміст колекції російських газет 1732–1816 рр., що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Було проаналізовано газети зазначеного періоду за різними ознаками: типами, тематикою, географією, мовами видання. Окреслено низку проблем, котрі потребують розв'язання у процесі вивчення колекції, головні напрями подальшого дослідження, визначено основні параметри технології представлення цієї інформації у базі даних.

Зав. відділу НБУВ **О. С. Рабчун** у своїй доповіді «Видання із складу родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських, представлені в електронному середовищі: проблеми та переваги для читачів і користувачів» висвітлила історію родового книжкового зібрання Урбановських і Стажинських крізь призму сучасного електронного ресурсу, що знаходиться у мережі Інтернет. Доповідачка представила масиви оцифрованих видань зі складу родового книжкового

зібрання, що зберігаються на сайті НБУВ та сайтах інших бібліотек, зокрема, бібліотеки Гарвардського університету, наукової бібліотеки імені М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка та ін.

Старш. науковий співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Т. Є. Мяскова** присвятила свій виступ історії побутування особової бібліотеки Олександра Васильовича Кочубея, яка нині зберігається у відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ. Було проаналізовано тематичний та мовний склад книг із цієї особової бібліотеки, а також репрезентовано БД «Бібліотека О. В. Кочубея».

У доповіді старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філол. наук **Н. В. Заболотної** «Лексичні латинізми у вкладних записках XVIII ст. (на матеріалах маргіналій на кирилических стародруках з фондів НБУВ) і проблеми введення покрайніх записів у бази даних стародруків» йшлося про ступінь проникнення латинізмів у тогочасну українську мову: в ході дослідження зафіксовано побутування цієї лексики серед різних верств населення. Було актуалізовано питання вивчення покрайніх записів як самостійних мовних пам'яток – джерел вивчення історії української мови, діалектології, а також історичної соціолінгвістики. Доповідачка наголосила на відсутності комп'ютерних шрифтів із повним набором специфічних кирилических літер і знаків як основній проблемі введення покрайніх записів у бази даних стародруків.

Спільна доповідь зав. відділу НБУВ, канд. мистецтвознавства **Г. М. Юхимця** і мол. наук. співробітника НБУВ **І. І. Цинковської** мала назву «Титули українських кирилических видань XVII ст.: типологія і художні особливості». Фахівці повідомили, що ними вперше здійснено детальний мистецтвознавчий аналіз титулів українських кирилических видань XVII ст., які зберігаються у фонді відділу стародруків і рідкісних видань НБУВ, з метою дослідження їх типології і художніх особливостей. Доповідачі визначили характерні особливості основних типів композицій, проаналізували сюжети та образи, їх іконографію, алегоричні зображення, декор, розкрили характерні відмінності у підходах українських граверів до художнього оздоблення титульної ілюстрації: замовники, автори довіряли цю роботу кращим майстрам і самі брали активну участь в розробленні титулу.

У доповіді мол. наук. співробітника **Л. М. Гутник** «Художні особливості українського кіноплаката 1960–1980-х рр.» йшлося про мистецтвознавчий аспект у вивченні кіноплаката. На основі плакатного зібрання НБУВ було здійснено аналіз специфічних художніх засобів, притаманних даному виду плаката окресленого періоду, висвітлено його характерні риси та особливості. Доповідачка зазначила, що 1960–1980-ті рр. виявилися надзвичайно плідними в історії кіно, і це, в свою чергу, сприяло бурхливому розвитку та вдосконаленню мистецтва кіноплаката. Особливу увагу дослідниця приділила творчості художників, для яких робота в кіноплакаті стала одним з провідних напрямів діяльності – І. Суржера, І. Кружкова, подружжя Ляшуків, О. Гайдая, В. Калущього, Ю. Агапова, Е. Антохіна, В. Подчекаєва, В. Шості, В. Шпанька, В. Мельникової.

У спільному виступі мол. наук. співробітників НБУВ **Т. А. Галькевич** і **О. М. Донець** «Зібрання українського плаката 1950–1960 рр. з фондів НБУВ: загальна характеристика та проблеми дослідження» на основі системно-історичного підходу було розглянуто український радянський друкований плакат 1950–1960 рр. (за матеріалами зібрання відділу образотворчих мистецтв НБУВ) як мистецьке явище

та, водночас, як один із видів «зображальних джерел», що містить складну джерельну інформацію, заковану в певних зорових образах. Доповідачі зупинилися на аналізі однієї з основних характеристик українського радянського друкованого плаката 1950–1960 рр. – безпосередній та своєчасній фіксації історичної інформації. Плакат – це хроніка політичних, ідеологічних та культурно-мистецьких заходів, соціальних та культурних подій. Проте, на думку дослідників, плакат зазначеного періоду не можна вважати абсолютно об'єктивним і достовірним джерелом, адже він був одним із засобів тогочасної радянської ідеологічної пропаганди. Були також окреслені основні проблеми вивчення українського радянського друкованого плаката, а саме: питання його класифікації та систематизації, атрибуції (встановлення авторства).

Старш. наук. співробітник НБУВ, канд. філол. наук **О. К. Супронюк** свою доповідь «З історії розвитку українського книгознавства: журнал «Українська книга» (США, 1971–1982)» присвятила часопису, що виходив у Філадельфії і був органом Бібліографічної комісії американського і канадського відділень Наукового товариства ім. Т. Шевченка, Товариства українських бібліотекарів Америки і Товариства українських книголюбів (бібліофілів) на еміграції. Він виник як творчий проект його головного редактора Богдана Романенчука, котрий відродив традиції старої львівської «Української книги» Є.-Ю. Пеленського, але з урахуванням обставин життя на еміграції. Наголошувалося, що це був фаховий журнал бібліографії й книгознавства із завданням пропагувати українську книжку, публікувати різного роду українську й українознавчу бібліографію, статті з різних ділянок вітчизняного книгознавства. О. Супронюк відзначила, що відірвані від батьківщини, без належної джерельної бази, без фінансової та наукової підтримки, редактори зуміли організувати і 12 років видавати оригінальний книгознавчий часопис. У певний період він був єдиним джерелом книгознавчої та бібліографознавчої інформації, публікації якого сприяли популяризації у світі духовних цінностей України. Матеріали часопису ще й досі маловідомі дослідникам, вони потребують глибокого вивчення та належного аналізу в контексті сучасних книгознавчих досліджень. Доповідачка відзначила, що наукове опрацювання фонду еміграційних журналів відділу зарубіжної україніки НБУВ ведеться паралельно з підготовкою електронного реєстраційного аналітичного каталогу.

Доповідь мол. наук. співробітника НБУВ **Л. М. Деменко** «Періодика у бібліотеці Київської духовної академії (1819–1919 рр.)» супроводжувалась демонстрацією в електронному режимі фотокопій документів з архіву КДА, що збереглися в Інституті рукопису НБУВ. Ці документи наочно підтверджують шляхи формування фонду періодичних видань у книгозбірні КДА: виписка періодики через газетні відділення поштових станцій, отримання шляхом книгообміну з іншими навчальними закладами чи товариствами. Фотокопії сторінок зошитів, у яких реєструвалися надходження періодичних видань до читальні, демонстрували еволюцію обліку даного виду документів: від поточного через табличний до простого видового за мовою та видавцем.

Доповідь наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **О. В. Засць** мала назву «Бібліотека друкарні Києво-Печерської лаври у фондах НБУВ». Вона розповіла учасникам секційного засідання про специфічність книгозбірні, фонди якої становили в основному книги синодальних друкарень. Було звер-

нуто увагу на існування в Російській імперії цензурної перевірки всіх видань Лаврської друкарні: вони мали відповідати синодальним зразкам московської та санкт-петербурзької синодальних друкарень. Тому при друкарні Лаври функціонувала бібліотека таких книг.

У доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **І. С. Шекери** було запропоновано до розгляду стародруки з бібліотеки Київського Михайлівського Золотоверхого монастиря. Дослідниця зробила спробу надати історико-книгознавчу характеристику цих видань.

Свою доповідь «Печатки на виданнях книгозбірні Київського комерційного інституту як джерело до історії бібліотечного фонду» мол. наук. співробітник НБУВ **З. Б. Афанасьєва** присвятила проблемі пошуку та ототожнення провенієнцій, зокрема печаток, суперекслібрисів на виданнях книжкового фонду Фундаментальної бібліотеки та бібліотек навчально-допоміжних підрозділів (кабінетів) Київського комерційного інституту.

У виступі старш. наук. співробітника НБУВ, канд. іст. наук **І. О. Ціборовської-Римарович** йшлося про книгозбірню Кременецького монастиря отців реформатів, який діяв у XVIII – на початку XIX ст. Нині стародруки монастирської бібліотеки зберігаються у фондах НБУВ. Їх вдалося виявити, переглядаючи книжкові фонди *de visu* у відділі стародруків та рідкісних видань і відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій. Доповідачка розкрила шляхи надходження книг до НБУВ, представила історико-книгознавчий аналіз виявлених примірників, охарактеризувала провенієнції стародруків як важливого джерела історії монастирської книгозбірні.

Наук. співробітник НБУВ **Ю. К. Рудакова** у доповіді «Шлюбні панегірики як книжкові пам'ятки XVII–XVIII ст.: нові примірники з фондів НБУВ» проаналізувала декілька примірників панегіриків латинською та польською мовами, що зберігаються у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ. Було названо авторів та адресатів цих творів, охарактеризовано їхню структуру, зовнішнє оформлення, виокремлено особливості відображення цих видань у бібліографії.

У виступі мол. наук. співробітника НБУВ **О. О. Железняк** «Невідомі в бібліографії видавничі варіанти кирилических видань друкарні Почаївського Успенського монастиря» йшлося про виявлені дослідницею у фондах відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ сім видавничих варіантів почаївського видання Літургії Іоанна Златоустого (1765 р.). Кожен варіант цього видання відрізняється від інших художнім оформленням, складом видання, шрифтовим набором. Доповідачка наголосила на необхідності введення в науковий обіг подібних видавничих варіантів кирилических видань.

Про досить цікаве явище, з яким стикаються всі бібліотекарі та дослідники давніх книг, а саме про конволюти, йшлося в доповіді мол. наук. співробітника НБУВ **Г. С. Губко**. Вона зупинилася на термінологічних визначеннях – конволют, алігат, компакт; вказала на причини створення конволютів, зокрема, у XVIII ст.; зробила спробу класифікації історичних конволютів. Основну увагу доповідачка зосередила на проблемах опису творів, об'єднаних у конволюти, в електронній базі на платформі РБІС-64, що ведеться у відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ, а також на питаннях обліку алігатів у бібліотечній статистиці.

Мол. наук. співробітник НБУВ **А. В. Бондарчук** у виступі «Адрес-календарі в колекції рідкісних видань НБУВ як книжкові пам'ятки своєї епохи» детально зупинилася на

пам'ятних книгах Санкт-Петербурзької військової друкарні, що зберігаються у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського. Було охарактеризовано художнє оформлення і зміст даних видань. Наголошувалося на значенні пам'ятних книг як важливого джерела до історії певного краю.

Доповідь старш. наук. співробітника НБУВ, канд. філос. наук **О. І. Вербіцької** «Протоколи засідань Президії НАН України як джерело вивчення історії вітчизняної науки у 1951–1955 рр.» присвячена джерелознавчому дослідженню комплексу документів Архіву Президії НАН України – протоколам, що дають змогу прослідкувати розвиток класичних і нових наукових дисциплін в її установах, а також допомагають виокремити основні етапи науково-організаційної та науково-практичної діяльності АН УРСР у повоєнний період. Було висвітлено наявну у постановах і рішеннях Президії АН УРСР інформацію стосовно розбудови структури Академії наук (зокрема, реорганізації установ, створення Львівського та прийняття до її складу Кримського філіалів, поділ Відділу фізико-математичних, хімічних і геологічних наук АН УРСР на два відділи: фізико-математичних наук та хімічних і геологічних наук), обсягів капітального будівництва, координації наукових досліджень і впровадження у життя найбільш вагомих наукових здобутків інститутів, їх допомоги промисловості з метою відбудови та розвитку народного господарства, видавничої роботи, вивчення і публікації рукописної спадщини класиків української культури та визначних діячів науки, діяльності аспірантури, проведення наукових заходів, присудження вченим сталінських премій тощо.

Мол. наук. співробітник НБУВ **І. Ф. Бобрішева** всебічно охарактеризувала щомісячник «Музика», що видавався у 20-ті роки XX ст. Музичним товариством ім. Леонтовича у Києві і був одним з основних джерел інформації про українську музичну культуру, зокрема, про видання вокальних музичних творів зазначеної доби. Аналіз матеріалів журналу провадився у зв'язку зі складанням електронної бази даних і пошуком бібліографічної інформації про вокальні нотні видання 1924–1930 рр. у всіх можливих джерелах. Доповідачка відзначила, що дослідження журналу «Музика» дало змогу ввести у науковий обіг декілька видань вокальних творів 20-х років, котрі не зареєстровані у жодному бібліографічному покажчику. Також вдалось уточнити рік видання низки вокальних творів українських композиторів. Крім того, зі сторінок «Музики» можна дізнатися про великий масив вокальних творів вітчизняних композиторів зазначеного періоду, який через різні причини не був надрукований.

Зав. відділу Національної наукової медичної бібліотеки України **Н. С. Харченко** присвятила свій виступ колекції книг художніх творів, написаних медичними працівниками. Формування колекції розпочалося у 2007 р. за ініціативою директора бібліотеки Раїси Іванівни Павленко. На сьогодні збірка нараховує майже 200 примірників. Переважна більшість книг – це дари: твори лікарів Донецького Національного медичного університету, заслуженого лікаря України С. Кобилінського. Є у фонді книги лікаря-педіатра, ректора Тернопільського медичного інституту І. С. Сміяна; художні твори, написані представниками лікарської династії Войтенків; книга з дарчим написом автора В. Даниленка «Ізидора, рідна сестра Лесі Українки: від сталінських таборів до еміграції», присвячена долі наймолодшої із сестер

Косач – Ісидори Косач-Борисової. До колекції входять також творчі напрацювання постійного читача бібліотеки, канд. мед. наук, історика медицини, члена Національної спілки журналістів України **Ю. Г. Віленського**, автора документальних художніх книг, в яких блискуче описано життя та творчість видатних українських медиків.

У доповіді наук. співробітника Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, канд. іст. наук **М. О. Кривенко** «Андрей Шептицький і Карл Крумбахер: до історії придбання галицьким митрополитом книжок з приватної бібліотеки німецького візантиніста» вперше було оприлюднено результати дослідження друкованих праць відомого вченого з Мюнхена К. Крумбахера, які нині зберігаються у фонді ЛННБ ім. В. Стефаника, на предмет їх походження. Висвітлено біографію та науковий доробок німецького візантиніста, відзначено вплив особистих і професійних контактів А. Шептицького та К. Крумбахера на долю його книжково-рукописної спадщини.

Пров. бібліотекар ЛННБ ім. В. Стефаника **І. В. Олексів** у доповіді «Сербські видання кінця XVIII – початку XX ст. у складі бібліотечних зібрань Галичини: джерелознавчий аспект» охарактеризувала комплекс архівних та опублікованих матеріалів, залучених у процесі дослідження історії побутування та поширення сербських видань кінця XVIII – початку XX ст. на теренах Галичини. Насамперед це бібліографічні праці сербських науковців. Цінним джерелом інформації про раритетні сербські видання виявились каталоги виставок бібліотечних зібрань, бібліографічні покажчики то-

що. Окремо в доповіді йшлося про таке вагоме, проте певною мірою недооцінене джерело, як автографи на виданнях, які хронологічно охоплюють австрійський період історії Галичини, добу перебування частини українців та сербів під юрисдикцією монархії Габсбургів з центрами культурного життя та осередками розвитку славистичних студій у Відні та Пешті. Залучення різних джерел дало змогу достовірно та неупереджено подати загальну картину історії сербських видань у галицькому регіоні.

Пров. бібліограф Інституту археології НАН України **І. В. Чорновол** висвітлила історію книгозбірні Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка, що зберігається в Інституті. Доповідачка окреслила проблеми, пов'язані із заснуванням та функціонуванням книгозбірні, з процесом комплектування фонду, розповіла про велику роботу, яку проводить Є. О. Дзбановський як хранитель фонду.

Учасники секційного засідання взяли активну участь в обговоренні порушених питань. Проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції був одностайно підтриманий присутніми. На завершення секційного засідання для учасників конференції було проведено екскурсію історико-культурними фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Тетяна Мяскова,
старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук
Галина Ковальчук,
зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук

Наукова періодика в умовах глобалізації

Наукові журнали є ядром наукових формальних комунікацій. Їх публікацію сьогодні здійснюють не лише видавництва, а й наукові організації або навіть окремі вчені. Постійно збільшується кількість журналів, котрі випускаються лише в електронному форматі і доступ до яких безоплатний для користувачів. Чимало ініціаторів таких публікацій стали учасниками руху Open Access (Відкритий доступ). До парадигми відкритого доступу виявляють інтерес урядові та приватні сектори, різні національні й міжнародні інститути тощо. Нових імпульсів вона набула з оприлюдненням у 2002 р. так названої Будапештської ініціативи відкритого доступу. Остання передбачає вільний доступ до всіх публікацій у мережі Інтернеті: їх можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, досліджувати, приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій і єдиною умовою «соруایت» у цій сфері мають бути: право автора контролювати цілісність своєї роботи; обов'язкові посилання на його ім'я при використанні роботи та її цитуванні.

Найбільшим відкритим зібранням наукової періодики є DOAJ (Directory of Open Access Journals), що нараховує більше 900 тис. статей з понад 8 тис. періодичних видань. В Україні найзначнішою колекцією електронних версій журналів і збірників наукових праць є «Наукова періодика України», що формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і містить 600 тис. статей з

1,7 тис. періодичних видань. Загальною тенденцією для зібрань періодики в умовах глобалізації є їх інтеграція, що здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівнях. При цьому значна увага приділяється системам рейтингування журналів з використанням бібліометричних і наукометричних технологій.

Першим на семінарі «Наукова періодика в умовах глобалізації» виступив зав. міжвідомчої лабораторії теорії і практики наукометрії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**. У своїй доповіді «До питання про створення національної системи наукового цитування» він окреслив низку проблем, які потрібно вирішити для реалізації такої системи. Основною з них є організаційна, що передбачає координацію зусиль установ, які займаються різними аспектами її побудови. Серед них Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України і НБУВ. Водночас доповідач навів аргументи, котрі свідчать про нецільність на даному етапі створення вітчизняної системи розрахунку індексу цитування наукових публікацій, оскільки її формування вимагає значних витрат. Та й коректних результатів вона давати не зможе, адже по цілій низці наукових напрямів кількість українських науковців нижча того порогового значення, яке необхідне для адекватного визначення відповідних показників. Сьогодні, на думку вченого, слід обмежитися використанням апробованих міжнародних